

Παρέμβαση του Ζακ Λακάν,
Βρυξέλλες,
26/2/1977

Intervention de
Jacques Lacan, à Bruxelles,
26/2/1977

Ζακ Λακάν

Το έντυπο δημιουργήθηκε από το Φόρουμ Ψυχανάλυσης
του Λακανικού Πεδίου της Αθήνας και προορίζεται για
αποκλειστική χρήση των μελών του Φόρουμ και της Σχο-
λής Ψυχανάλυσης του Λακανικού Πεδίου.

Document publié par le Forum de Psychanalyse du
Champs Lacanien d'Athènes et destiné à l'usage interne
aux membres du Forum et de l'Ecole de Psychanalyse du
Champs Lacanien.

**Intervention de
Jacques Lacan,
à Bruxelles,
26 / 2 / 1977**

**Παρέμβαση
του Ζακ Λακάν,
Βρυξέλλες,
26 / 2 / 1977¹**

« ... Un savoir qui se contente de toujours commencer, ça n'arrive à rien. C'est bien pour ça que quand je suis allé à Bruxelles, je n'ai pas parlé de psychanalyse dans les meilleurs termes.

Commencer à savoir pour n'y pas arriver va somme toute assez bien avec mon manque d'espoir. Mais ça implique aussi un terme qu'il me reste à vous laisser deviner. Les personnes belges qui m'ont entendu le dire, et que je reconnaiss ici, sont libres de vous en faire part ou pas.

Qu'est-ce que ça veut dire de comprendre, surtout quand on fait un métier qu'un jour, chez quelqu'un qui est là, qui s'appelle Thibault, j'ai

«... Μια γνώση που αρκείται στο να ξαναρχίζει διαρκώς, δεν οδηγεί πουθενά. Γι' αυτό ακριβώς, όταν πήγα στις Βρυξέλλες, δεν μίλησα για την ψυχανάλυση με τα καλύτερα λόγια.

Το να ξαναρχίζει κανείς να μαθαίνει για να μην φτάνει, τελικά, ταιριάζει αρκετά καλά με την έλλειψη της ελπίδας μου. Ωστόσο, ενέχει έναν όρο, επίσης, που δεν μου απομένει παρά να σας αφήσω να μαντέψετε. Οι Βέλγοι που με άκουσαν να τον λέω, και τους αναγνωρίζω εδώ μέσα, είναι ελεύθεροι να τον μοιραστούν μαζί σας ή όχι.²

Τι σημαίνει καταλαβαίνω, κυρίως όταν κάνουμε ένα επάγγελμα όπου μια μέρα, στο γραφείο κάποιου που βρίσκεται εδώ και που τον

¹ Δημοσιευμένη στο περιοδικό *Quarto* (Supplément belge à *La lettre mensuelle de l'École de la cause freudienne*), 1981, n° 2.

² Ζακ Λακάν, σεμινάριο της 8^{ης} Μαρτίου 1977, από τη μεταγραφή του στο *Ornicar?*, τεύχος 16, σελ. 13.

qualifié d'escroquerie ».

λένε *Thibault, το χαρακτήρισα ως απάτη³.*»

Où sont-elles passées les hystériques de jadis, ces femmes merveilleuses, les Anna O., les Emmy von N... ? Elles jouaient non seulement un certain rôle, un rôle social certain, mais quand Freud se mit à les écouter, ce furent elles qui permirent la naissance de la psychanalyse. C'est de leur écoute que Freud a inauguré un mode entièrement nouveau de la relation humaine. Qu'est-ce qui remplace ces symptômes hystériques d'autrefois ? L'hystérie ne s'est-elle pas déplacée dans le champ social ? La loufoquerie psychanalytique ne l'aurait-elle pas remplacée ?

Que Freud fut affecté par ce que les hystériques lui racontaient, ceci nous paraît maintenant certain. L'inconscient s'origine du fait que l'hystérique ne sait pas ce qu'elle dit, quand elle dit bel et bien quelque chose par les mots qui lui manquent. L'inconscient est un sédiment de langage.

Le réel est à l'opposé extrême de notre pratique. C'est une idée, une idée limite de ce qui n'a pas de sens. Le sens est ce par quoi nous opérons dans notre pratique : l'interprétation. Le réel est ce point de fuite comme l'objet de la science (et non de la connaissance qui elle est plus que critiquable) le réel c'est l'objet de la science.

Notre pratique est une escroquerie, du moins

Πού πήγαν οι υστερικές του άλλοτε, αυτές οι θαυμάσιες γυναίκες, όπως η Άννα Ο., η Έμιλ Φον Ν....; Εκείνες που όχι μόνο έπαιξαν έναν ορισμένο ρόλο, έναν ορισμένο κοινωνικό ρόλο, αλλά που όταν ο Φρόιντ βάλθηκε να τις ακούσει, έγιναν εκείνες που επέτρεψαν τη γέννηση της ψυχανάλυσης. Απ' την ακρόασή τους ο Φρόιντ εγκαινίασε έναν εντελώς νέο τύπο ανθρώπινης σχέσης. Τι αντικαθιστά αυτά τα υστερικά συμπτώματα του άλλοτε; Και μήπως η υστερία δεν έχει μεταφερθεί στην κοινωνική σφαίρα; Μήπως δεν την αντικατέστησε η ψυχαναλυτική τρέλα;

Το ότι ο Φρόιντ επηρεάστηκε απ' όσα του αφηγούνταν οι υστερικές, σήμερα αυτό μας φαίνεται βέβαιο. Το ασυνείδητο βρίσκει την καταγωγή του στο γεγονός ότι η υστερική δεν ξέρει τι λέει, όταν λέει πράγματι κάτι με τα λόγια που της λείπουν. Το ασυνείδητο είναι ένα ίζημα γλώσσας.

Το πραγματικό βρίσκεται στο αντίθετο άκρο της πρακτικής μας. Πρόκειται για μια ιδέα, μια ιδέα-όριο εκείνου που δεν έχει νόημα. Το νόημα είναι εκείνο μέσω του οποίου επιχειρούμε μέσα στην πρακτική μας: η ερμηνεία. Το πραγματικό είναι εκείνο το σημείο διαρροής, όπως το αντικείμενο της επιστήμης (κι όχι της γνώσης, η οποία, εκείνη, είναι περισσότερο κι από αξιόμεμπτη), το πραγματικό είναι το αντικείμενο της επιστήμης.

Η πρακτική μας είναι μια απάτη, τουλάχιστον

³ Ζακ Λακάν, συμπεράσματα των ημερίδων στη Λιλ, μεταγραφή στο *Lettres de l'EFP*, 22, σελ. 499.

considérée à partir du moment où nous partons de ce point de fuite. Notre pratique est une escroquerie : bluffer, faire ciller les gens, les éblouir avec des mots qui sont du chiqué, c'est quand même ce qu'on appelle d'habitude du chiqué – à savoir ce que Joyce désignait par ces mots plus ou moins gonflés – d'où nous vient tout le mal. Tout de même, ce que je dis là est au cœur du problème de ce que nous portons (je parle dans le tissu social). C'est pour cela que tout à l'heure, j'ai quand même suggéré qu'il y avait quelque chose qui remplaçait cette soufflure qu'est le symptôme hystérique. C'est curieux, un symptôme hystérique : ça se tire d'affaire à partir du moment où la personne, qui vraiment ne sait pas ce qu'elle dit, commence à blablater (et l'hystérique mâle ? on n'en trouve pas un qui ne soit une femelle).

Cet inconscient auquel Freud ne comprenait strictement rien, ce sont des représentations inconscientes. Qu'est-ce que ça peut bien être que des représentations inconscientes ? Il y a là une contradiction dans les termes : *unbewusste Vorstellungen*. J'ai essayé d'expliquer cela, de fomenter cela pour l'instituer au niveau du symbolique. Ça n'a rien à faire avec des représentations, ce symbolique, ce sont des mots et à la limite, on peut concevoir que des mots sont inconscients. On ne raconte même que cela à la pelle : dans l'ensemble, ils parlent sans absolument savoir ce qu'ils disent. C'est bien en quoi l'inconscient n'a de corps que de mots.

Je suis embarrassé de me donner en cette occasion un rôle, mais pour oser le dire, j'ai mis un

απ' τη στιγμή που εκκινούμε απ' αυτό το σημείο διαρροής. Η πρακτική μας είναι μια απάτη: να μπλοφάρεις, να κάνεις τους ανθρώπους να σαστίζουν, να τους θαμπώνεις με λόγια που δεν είναι παρά απάτη, αυτό συνηθίζουμε να αποκαλούμε απατηλό – δηλαδή αυτό που ο Τζόους περιέγραφε μ' εκείνα τα λίγο-πολύ παραφουσκωμένα λόγια του – απ' όπου μας έρχεται όλο το κακό. Εν τούτοις, αυτό που λέω εδώ βρίσκεται στην καρδιά του προβλήματος εκείνου που φέρουμε (μιλάω μέσα στον κοινωνικό ιστό). Γι' αυτό και λίγο νωρίτερα υπαινίχθηκα ότι υπάρχει κάτι που αντικαθιστούσε αυτή τη φουσκα που είναι το υστερικό σύμπτωμα. Είναι παράξενο ένα υστερικό σύμπτωμα: βγαίνει απ' τη μέση απ' τη στιγμή που το πρόσωπο, που πραγματικά δεν ξέρει τι λέει, αρχίζει να φλυαρεί... (και ό αρσενικός υστερικός; Δεν βρίσκουμε ούτε έναν που να μην είναι θηλυκός).

Αυτό το ασυνείδητο, για το οποίο ο Φρόιντ δεν καταλάβαινε απολύτως τίποτα, είναι ασυνείδητες αναπαραστάσεις. Τι θα μπορούσε να είναι, άραγε, οι ασυνείδητες αναπαραστάσεις; Εδώ, υπάρχει μια αντίφαση στους όρους: *unbewusste Vorstellungen*. Προσπάθησα να το εξηγήσω αυτό, να το υποδαυλίσω για να το θεσμοθετήσω στο επίπεδο του συμβολικού. Δεν έχει καθόλου να κάνει με αναπαραστάσεις αυτό το συμβολικό, πρόκειται για λέξεις, και το πολύ-πολύ μπορούμε να συλλάβουμε ότι οι λέξεις είναι ασυνείδητες. Δεν διηγούνται παρά κυρίως αυτό: στο σύνολό τους, μιλούν χωρίς να ξέρουν ούτε κατά διάνοια τι λένε. Γι' αυτό και το ασυνείδητο δεν έχει σώμα παρά μόνο λέξεις.

Βρίσκομαι στη δύσκολη θέση να δώσω στον εαυτό μου ένα κάποιο ρόλο σ' αυτή την

pavé dans le champ de Freud, je n'en suis pas autrement fier, je dirais même plus, je ne suis pas fier d'avoir été aspiré dans cette pratique que j'ai continuée, que j'ai poursuivie comme ça, comme j'ai pu, dont après tout il n'est pas sûr que je la soutienne jusqu'à crevaison. Mais il est clair que je suis le seul à avoir donné son poids à ce vers quoi Freud était aspiré par cette notion d'inconscient.

Tout ça comporte certaines conséquences. Que la psychanalyse ne soit pas une science, cela va de soi, c'est même exactement le contraire. Cela va de soi si nous pensons qu'une science ça ne se développe qu'avec de petites mécaniques qui sont les mécaniques réelles, et il faut quand même savoir les construire. C'est bien en quoi la science a tout un côté artistique, c'est un fruit de l'industrie humaine, il faut savoir y faire. Mais ce savoir y faire, débouche sur le plan du chiqué. Le chiqué, c'est ce qu'on appelle d'habitude le Beau.

Q. – Le chiqué, n'est-ce pas l'artifice ? L'artifice vise au beau, mais ce qui est beau, c'est la démonstration ; prenons le chiffre 4 dans les propositions non démontrables, on en dit : élégant ! belle démonstration !

Dans cette géométrie que j'élucubre et que j'appelle géométrie de sacs et de cordes, géométrie du tissage (qui n'a rien à faire avec la géométrie grecque qui n'est faite que d'abstractions), ce que j'essaye d'articuler, c'est une géométrie qui résiste, une géométrie qui est à la portée de ce que je pourrais appeler toutes les femmes si les femmes ne se caractérisaient pas

περίπτωση, αλλά να τολμήσω να το πω, έχω βάλει ένα λιθαράκι στο πεδίο του Φρόιντ, δεν είμαι, κατά τ' άλλα, περήφανος γι' αυτό, θα έλεγα μάλιστα ότι δεν είμαι περήφανος που με ρούφηξε αυτή η πρακτική την οποία συνέχισα, και την ακολούθησα όπως μπόρεσα, την οποία, τελικά, δεν είναι βέβαιο ότι την υποστηρίζω μέχρι τέλους. Άλλα είναι σαφές ότι είμαι ο μόνος που έδωσε το βάρος του σ' εκείνο απ' το οποίο εμπνεύστηκε ο Φρόιντ αυτή την έννοια του ασυνειδήτου.

Όλα αυτά φέρουν ορισμένες συνέπειες. Εννοείται ότι η ψυχανάλυση δεν είναι επιστήμη, είναι μάλιστα το εντελώς αντίθετο. Αυτό εννοείται, αν σκεφτούμε ότι μια επιστήμη δεν αναπτύσσεται παρά με μικρές μηχανούλες που είναι μηχανές πραγματικές, και πρέπει τουλάχιστον να ξέρει να τις κατασκευάζει. Γι' αυτό κι η επιστήμη έχει μια καλλιτεχνική πλευρά, είναι ένα προϊόν της ανθρώπινης βιομηχανίας, χρειάζεται τεχνογνωσία. Άλλα αυτή η τεχνογνωσία οδηγεί στο επίπεδο του απατηλού. Το απατηλό είναι αυτό που συνήθως αποκαλούμε Ωραίο.

E. — Το απατηλό δεν είναι το τέχνασμα; Το τέχνασμα στοχεύει το ωραίο, αλλά εκείνο που είναι ωραίο, είναι η απόδειξη. Ας πάρουμε το ψηφίο 4 στις μη αποδείξιμες προτάσεις, και λέμε: τι κομψό! Τι ωραία απόδειξη!

Σ' αυτή τη γεωμετρία πάνω στην οποία σοφίζομαι κι αποκαλώ γεωμετρία των σάκων και των σχοινιών, γεωμετρία της ύφανσης (που δεν έχει καθόλου να κάνει με την ελληνική γεωμετρία που κατασκευάζεται μόνο από αφηρημένες έννοιες), αυτό που προσπαθώ να αρθρώσω είναι μια γεωμετρία που αντιστέκεται, μια γεωμετρία που είναι προσβάσιμη σ' αυτό που θα μπορούσα

justement de n'être pas tout : c'est pour ça que les femmes n'ont pas réussi à faire cette géométrie à laquelle je m'accroche, c'est pourtant elles qui en avaient le matériel, les fils. Peut-être la science prendrait-elle une autre tournure si on en faisait une trame, c'est-à-dire quelque chose qui se résolve en fils.

Enfin on ne sait pas si tout ça aura la moindre fécondité parce que, s'il est certain qu'une démonstration puisse être appelée belle, on perd tout à fait les pédales au moment où il s'agit non pas d'une démonstration mais de ce quelque chose qui est très très paradoxal, que j'essaie d'appeler comme je peux : monstration. Il est curieux de s'apercevoir qu'il y a dans cet entrecroisement de fils quelque chose qui s'impose comme étant du réel, comme un autre noyau de réel, et qui fait que, quand on y pense...

Ça, j'en ai bien l'expérience... parce qu'on ne peut pas s'imaginer à quel point ça me tracasse ces histoires que j'ai appelées en un temps « ronds de ficelles »... ce n'est pas rien de les appeler ronds de ficelles... ces histoires de ronds de ficelles me donnent beaucoup de tracas quand je suis tout seul, je vous prie de vous y essayer, vous verrez comme c'est irreprésentable, on perd les pédales tout de suite.

Le nœud borroméen, on arrive encore à se le représenter, mais il y faut de l'exercice. On peut aussi très bien en donner des représentations, noir sur blanc, des représentations mises à plat où on ne s'y retrouve pas : on ne le reconnaît pas. Ceci est un nœud borroméen parce que si l'on rompt

va apokalésova ólesoi γυναίκες, αν οι γυναίκες δεν χαρακτηρίζονται ακριβώς από το ότι δεν είναι ολόκληρες: γι' αυτό και οι γυναίκες απέτυχαν να φτιάξουν αυτή τη γεωμετρία απ' την οποία πιάνομαι, ωστόσο, εκείνες είναι που έχουν το υλικό, τα νήματα. Ισως, η επιστήμη να έπαιρνε διαφορετική τροπή, αν την κάναμε υφαντό, δηλαδή κάτι που να λύνεται σε νήματα.

Δεν ξέρουμε αν όλα αυτά θα έχουν την παραμικρή γονιμότητα, διότι, αν είναι βέβαιο ότι μια απόδειξη μπορεί να χαρακτηριστεί ωραία, τα χάνουμε εντελώς απ' τη στιγμή που πρόκειται όχι για απόδειξη, αλλά για κάτι που είναι πολύ πολύ παράδοξο, το οποίο προσπαθώ να κατονομάσω όσο καλύτερα μπορώ: επίδειξη. Είναι περίεργο να συνειδητοποιούμε ότι μέσα σ' αυτή την ύφανση νημάτων υπάρχει κάτι που επιβάλλεται ως να ήταν πραγματικό, ως ένας άλλος πυρήνας πραγματικού, και που κάνει ώστε, όταν το σκεφτεί κανείς...

Αυτά τα ξέρω καλά απ' την εμπειρία μου... γιατί δεν μπορείτε να φανταστείτε πόσο πολύ με σκοτίζουν αυτές οι ιστορίες που κάποτε αποκαλούσαν «δακτύλιοι από σχοινιά» και δεν τους αποκαλώ άσκοπα δακτυλίους από σχοινιά... αυτές οι ιστορίες των δακτυλίων από σχοινιά με σκοτίζουν πολύ, όταν είμαι μόνος, σας παρακαλώ να το δοκιμάσετε, και θα δείτε πως δεν μπορεί καθόλου να αναπαρασταθεί, χάνεται κανείς αμέσως.

Τον βορρόμειο κόμβο καταφέρνουμε ακόμα να τον αναπαραστήσουμε στα μάτια μας, αλλά χρειάζεται εξάσκηση. Μπορούμε κάλλιστα, επίσης, να του δώσουμε αναπαραστάσεις, εντάξει, επίπεδες αναπαραστάσεις όπου χάνεται κανείς: δεν τον αναγνωρίζει. Κι αυτός είναι ένας

une de ces ficelles, les deux autres se libèrent.

Ce n'est pas un hasard si j'en suis venu à m'étouffer avec ces représentations nodales – là, ça vraiment ce sont celles qui me tracassent.

Si j'ai continué la pratique, si, conduit, guidé comme par une rampe, j'ai continué ce blabla qu'est la psychanalyse, c'est quand même frappant que, par rapport à Freud, ça m'ait mené là (parce qu'il n'y a pas trace dans Freud du nœud borroméen). Et pourtant je considère que, de façon tout à fait précise, j'étais guidé par les hystériques, je ne m'en tenais pas moins à l'hystérique, à ce qu'on a encore à portée de la main comme hystérique (je suis fâché d'employer le « je » parce que dire « le moi », confondre la conscience avec le moi, ce n'est pas sérieux et pourtant c'est facile de glisser de l'un à l'autre). (...)

C'est quand même renversant de penser que nous employons le mot de caractère aussi à tort et à travers. Qu'est-ce qu'un caractère et aussi une analyse de caractère, comme s'exprime Reich ? C'est tout de même bizarre que nous glissions comme ça si facilement. Nous ne nous intéressons facilement qu'à des symptômes, et ce qui nous intéresse, c'est de savoir comment avec du blabla, avec notre propre blabla, c'est-à-dire l'usage de certains mots, nous arrivons...

C'est ce qui frappe dans les *Studien über Hysterie*, c'est que Freud arrive presque, et même tout à fait, à (dégueuler) que c'est avec des mots que ça se résoud et que c'est avec les mots de la

βορρόμειος κόμβος διότι, αν κόψουμε ένα από αυτά τα σχοινιά, λύνονται και τα άλλα δύο.

Δεν είναι τυχαίο ότι κατέληξα να πνίγομαι μέσα σ' αυτές τις αναπαραστάσεις κόμβων – εδώ, αυτές με σκοτίζουν πραγματικά.

Αν συνέχισα την πρακτική μου, αν οδηγημένος, καθοδηγούμενος σαν με ράμπα, συνέχισα αυτό το μπλα-μπλα που είναι η ψυχανάλυση, είναι τουλάχιστον εντυπωσιακό ότι, σε σχέση με τον Φρόιντ, αυτό με οδήγησε εκεί (διότι στον Φρόιντ δεν υπάρχει κανένα ίχνος βορρόμειου κόμβου). Κι ωστόσο, θεωρώ ότι μ' έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο καθοδηγήθηκα απ' τις υστερικές, δεν στηριζόμουν λιγότερο στην υστερική, σε εκείνο που συνεχίζουμε να έχουμε μπροστά μας ως υστερική (με ενοχλεί να χρησιμοποιώ το «εγώ-je», γιατί το να λέω «εγώ-μοι», και το να συγχέω τη συνείδηση με το «εγώ-μοι» δεν είναι σοβαρό πράγμα κι όμως, είναι εύκολο να γλιστρήσουμε από το ένα στο άλλο). (...)

Είναι, όμως, συγκλονιστικό να σκέφτεται κανείς ότι χρησιμοποιούμε τη λέξη χαρακτήρας τόσο άκριτα. Τι σημαίνει χαρακτήρας, κι επίσης, ανάλυση χαρακτήρα, όπως εκφράζεται ο Ράιχ; Είναι τουλάχιστον παράξενο που γλιστράμε τόσο εύκολα. Μας ενδιαφέρουν ευκόλως μόνο τα συμπτώματα, κι αυτό που μας ενδιαφέρει είναι να μάθουμε πώς με το μπλα-μπλα, με το δικό μας μπλα-μπλα, δηλαδή με τη χρήση κάποιων λέξεων, θα καταφέρουμε...

Αυτό είναι που εντυπωσιάζει στις *Studien über Hysterie*, είναι ότι ο Φρόιντ σχεδόν, και μάλιστα αρκετά, καταφέρνει (να ξεράσει) ότι αυτό λύνεται με τα λόγια κι ότι με τα λόγια του ασθενούς

patiente même que l'affect s'évapore.

Il y a un type qui a passé son existence à rappeler l'existence de l'affect. La question est de savoir si oui ou non l'affect s'aère avec des mots ; quelque chose souffle avec ces mots, qui rend l'affect inoffensif c'est-à-dire non engendrant de symptôme. L'affect n'engendre plus de symptôme quand l'hystérique a commencé à raconter cette chose à propos de quoi elle s'est effrayée. Le fait de dire : « elle s'est effrayée » a tout son poids. S'il faut un terme réfléchi pour le dire, c'est qu'on se fait peur à soi-même. Nous sommes là dans le circuit de ce qui est délibéré, de ce qui est conscient.

L'enseignement ? On essaie de provoquer chez les autres le savoir y faire, et c'est-à-dire se débrouiller dans ce monde qui n'est pas du tout un monde de représentations mais un monde de l'escroquerie.

Q.— Lacan est freudien mais Freud n'est pas lacanien ?

Tout à fait vrai. Freud n'avait pas la moindre idée de ce que Lacan s'est trouvé jaspiner autour de cette chose dont nous avons l'idée... Je peux parler de moi à la troisième personne. L'idée de représentation inconsciente est une idée totalement vide. Freud tapait tout à fait à côté de l'inconscient. D'abord, c'est une abstraction. On ne peut suggérer l'idée de représentation qu'en ôtant au réel tout son poids concret. L'idée de

είναι που εξατμίζεται το συναίσθημα-affect.

Υπάρχει κάποιος που πέρασε τη ζωή του υπενθυμίζοντάς μας την ύπαρξη του συναίσθηματος-affect. Το ζήτημα είναι να μάθουμε εάν το συναίσθημα-affect αραιώνεται με τα λόγια, vai ή όχι. Κάτι φυσά μ' αυτά τα λόγια, καθιστώντας το συναίσθημα-affect ακίνδυνο, δηλαδή να μη γεννά σύμπτωμα. Το συναίσθημα-affect δεν γεννά πλέον σύμπτωμα απ' όταν η υστερική άρχισε να το διηγείται αυτό το πράγμα το οποίο την έκανε να τρομάξει τον εαυτό της. Το γεγονός ότι λέει: «να τρομάξει τον εαυτό της», έχει μεγάλη βαρύτητα. Αν χρειάζεται ένας όρος αυτοπαθητικής φωνής για να το πει κανείς αυτό, είναι επειδή προξενεί ο ίδιος φόβο στον εαυτό του. Εδώ, βρισκόμαστε στο κύκλωμα εκείνου που είναι προθετικό κι εκείνου που είναι συνειδητό.

Η διδασκαλία; Προσπαθούμε να πυροδοτήσουμε στους άλλους αυτή την τεχνογνωσία, δηλαδή να τα βγάζουν πέρα σ' αυτόν τον κόσμο, ο οποίος δεν είναι καθόλου ένας κόσμος αναπαραστάσεων, αλλά ένας κόσμος απάτης.

E. — Ο Λακάν είναι φροϊδικός, αλλά ο Φρόιντ δεν είναι λακανικός;

Πολύ σωστά. Ο Φρόιντ δεν είχε την παραμικρή ιδέα για αυτό που ο Λακάν βρέθηκε να πολυλογεί γύρω απ' αυτό το πράγμα για το οποίο έχουμε μια ιδέα... μπορώ να μιλήσω για τον εαυτό μου σε τρίτο πρόσωπο. Η ιδέα της ασυνείδητης αναπαράστασης είναι μια εντελώς κενή ιδέα. Ο Φρόιντ έκανε τελείως λάθος για το ασυνείδητο. Καταρχάς, πρόκειται για μια αφηρημένη έννοια. Δεν μπορούμε να υποβάλλουμε την ιδέα της

représentation inconsciente est une chose folle ; or, c'est comme ça que Freud l'aborde. Il y en a des traces très tard dans ses écrits.

L'inconscient ? Je propose de lui donner un autre corps parce qu'il est pensable qu'on pense les choses sans les peser, il y suffit des mots ; les mots font corps, ça ne veut pas dire du tout qu'on y comprenne quoi que ce soit. C'est ça l'inconscient, on est guidé par des mots auxquels on ne comprend rien. On a quand même l'amorce de cela quand les gens parlent à tort et à travers, il est tout à fait clair qu'ils ne donnent pas aux mots leur poids de sens. Entre l'usage de signifiant et le poids de signification, la façon dont opère un signifiant, il y a un monde. C'est là qu'est notre pratique : c'est approcher comment des mots opèrent. L'essentiel de ce qu'a dit Freud, c'est qu'il y a le plus grand rapport entre cet usage des mots dans une espèce qui a des mots à sa disposition et la sexualité qui règne dans cette espèce. La sexualité est entièrement prise dans ces mots, c'est là le pas essentiel qu'il a fait. C'est bien plus important que de savoir ce que veut dire ou ne veut pas dire l'inconscient. Freud a mis l'accent sur ce fait. Tout cela, c'est l'hystérie elle-même. Ce n'est pas un mauvais usage d'employer l'hystérie dans un emploi métaphysique ; la métaphysique, c'est l'hystérie.

Q. – *Escroquerie et prôton pseudos.*

αναπαράστασης παρά μόνο αν αφαιρέσουμε από το πραγματικό όλο το συγκεκριμένο βάρος του. Η ιδέα της ασυνείδητης αναπαράστασης είναι μια τρελή ιδέα. Τουλάχιστον έτσι την προσεγγίζει ο Φρόιντ. Υπάρχουν ίχνη της στα πολύ ύστερα γραπτά του.

Το ασυνείδητο; Προτείνω να του δώσουμε ένα άλλο σώμα, διότι μπορούμε να σκεφτούμε ότι σκεφτόμαστε τα πράγματα χωρίς να τα ζυγίζουμε, μας αρκούν οι λέξεις. Οι λέξεις κάνουν σώμα, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι καταλαβαίνουμε οτιδήποτε. Αυτό είναι το ασυνείδητο, οδηγούμαστε από τις λέξεις απ' τις οποίες δεν καταλαβαίνουμε τίποτα. Έχουμε τουλάχιστον αυτόν τον οδηγό, όταν οι άνθρωποι μιλούν άκριτα, είναι απολύτως σαφές ότι δεν δίνουν στις λέξεις το βάρος του νοήματός τους. Υπάρχει ένας κόσμος μεταξύ της χρήσης ενός σημαίνοντος και του βάρους της σημασίας, του τρόπου με τον οποίον λειτουργεί ένα σημαίνον. Εδώ, έγκειται η πρακτική μας: να πλησιάσουμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι λέξεις. Το ουσιώδες απ' όσα είπε ο Φρόιντ είναι ότι υπάρχει πάρα πολύ στενή σχέση ανάμεσα σ' αυτή τη χρήση των λέξεων που ένα είδος έχει στη διάθεσή του και στη σεξουαλικότητα που βασιλεύει σ' αυτό το είδος. Η σεξουαλικότητα είναι ολοκληρωτικά πιασμένη σ' αυτές τις λέξεις, εδώ βρίσκεται το ουσιαστικό βήμα που έκανε. Κι αυτό είναι πολύ σημαντικότερο απ' το να μάθουμε τι σημαίνει ή τι δεν σημαίνει ασυνείδητο. Ο Φρόιντ το τόνισε αυτό το γεγονός. Κι όλο αυτό είναι η ίδια η υστερία. Και δεν είναι κακό να χρησιμοποιούμε την υστερία με μια χρήση μεταφυσική. Η μεταφυσική είναι η υστερία.

E. — *Απάτη και πρώτον ψεύδος.*

Escroquerie et prôton pseudos, c'est la même chose. Freud dit la même chose que ce que j'appelle d'un nom français, il ne pouvait quand même pas dire qu'il éduquait un certain nombre d'escrocs. Du point de vue éthique, c'est intenable notre profession, c'est bien d'ailleurs pour ça que j'en suis malade, parce que j'ai un surmoi, comme tout le monde.

Nous ne savons pas comment les autres animaux jouissent, mais nous savons que pour nous la jouissance est la castration. Tout le monde le sait, parce que c'est tout à fait évident : après ce que nous appelons inconsidérément l'acte sexuel (comme s'il y avait un acte !), après l'acte sexuel, on ne rebande plus. La question est de savoir : j'ai employé le mot « la » castration, comme si c'était univoque, mais il y a incontestablement plusieurs sortes de castration ; toutes les castrations ne sont pas auto-morphes. L'automorphisme, contrairement à ce qu'on peut croire, – morphè-forma – ce n'est pas du tout une question de forme, comme je l'ai fait remarquer dans mon jaspinage séminariste. Ce n'est pas la même chose la forme et la structure. J'ai essayé d'en donner des représentations sensibles, ce n'était pas des représentations mais des monstrations. Quand on retourne un tore cela donne quelque chose de complètement différent au point de vue de la forme. Il faut faire la différence entre forme et structure.

Q. – Avec quoi l'escroquerie ferait-elle bon ménage avec la forme ? avec la structure ?

Je ne poursuis cette notion de structure que dans l'espoir d'échapper à l'escroquerie. Je file cette notion de structure, qui a quand même un

Απάτη και πρώτον ψεύδος είναι το ίδιο πράγμα. Ο Φρόιντ λέει το ίδιο πράγμα μ' εκείνο που εγώ κατονομάζω μ' ένα γαλλικό όνομα, δεν θα μπορούσε βεβαίως να πει ότι εκπαίδευε μια ομάδα απατεώνων. Από ηθική πλευρά, το επάγγελμά μας είναι χωρίς βάσεις, κι αυτό, άλλωστε, με αρρωσταίνει, διότι έχω κι εγώ ένα υπερεγώ όπως ο κόσμος.

Δεν γνωρίζουμε με ποιόν τρόπο απολαμβάνουν τα άλλα ζώα, αλλά γνωρίζουμε ότι για μας η απόλαυση είναι ο ευνουχισμός. Όλος ο κόσμος το ξέρει, γιατί είναι ολοφάνερο: μετά απ' αυτό που ονομάζουμε απερίσκεπτα σεξουαλική πράξη (σαν να υπήρχε μια πράξη!), μετά τη σεξουαλική πράξη, δεν μας σηκώνεται πλέον. Το ζήτημα είναι να μάθουμε: χρησιμοποίησα τη λέξη «ο» ευνουχισμός, σαν να ήταν μονοσήμαντη, αλλά υπάρχουν αδιαμφισβήτητα πολλά είδη ευνουχισμού. Όλοι οι ευνουχισμοί δεν έχουν την ίδια μορφή. Ο αυτομορφισμός, αντίθετα απ' ό,τι μπορούμε να πιστέψουμε, – μορφή-φόρμα – δεν είναι καθόλου ζήτημα φόρμας, όπως το τόνισα στη σεμιναριακή πολυλογία μου. Η μορφή και η δομή δεν είναι το ίδιο πράγμα. Προσπάθησα να δώσω γι' αυτό κάποιες ευαίσθητες αναπαραστάσεις, δεν ήταν αναπαραστάσεις, ήταν επιδείξεις. Όταν αναστρέφουμε έναν τόρο, αυτό δίνει κάτι εντελώς διαφορετικό απ' την άποψη της μορφής. Πρέπει να κάνουμε τη διάκριση μεταξύ μορφής και δομής.

E. — Με ποιο πράγμα θα ταιριάζει καλύτερα η απάτη, με τη μορφή; Με τη δομή;

Ακολουθώ αυτή την έννοια της δομής μόνο με την ελπίδα να ξεφύγω απ' την απάτη. Προτείνω αυτή την έννοια της δομής, η οποία διαθέτει την

corps des plus évidents en mathématiques, dans l'espoir d'atteindre le réel. On met la structure du côté de la Gestalt et de la psychologie, c'est certain. Si on dit qu'il y a un inconscient, c'est là que la psychologie est une futilité et que la Gestalt est ce quelque chose dont nous avons le modèle. La Gestalt, c'est évidemment la bulle, et le propre de la bulle, c'est de s'évanouir. C'est parce que chacun nous sommes fous comme une bulle que nous ne pouvons avoir le soupçon qu'il y a autre chose que la bulle.

Il s'agit de savoir si oui ou non Freud est un événement historique. Freud n'est pas un événement historique. Je crois qu'il a raté son coup, tout comme moi ; dans très peu de temps, tout le monde s'en foutra de la psychanalyse. Il s'est démontré là quelque chose : il est clair que l'homme passe son temps à rêver, qu'il ne se réveille jamais. Nous le savons quand même, nous autres psychanalystes, à voir ce que nous fournissent les patients (nous sommes tout aussi patients qu'eux dans cette occasion) : ils ne nous fournissent que leurs rêves.

Q. – sur la difficulté à faire passer la catégorie du réel.

C'est tout à fait vrai que ce n'est pas facile d'en parler. C'est là que mon discours a commencé. C'est une notion très commune, et qui implique l'évacuation complète du sens, et donc de nous comme interprétant.

Q. – sur la castration.

πιο προφανή παρουσία της στα μαθηματικά, με την ελπίδα να φτάσω στο πραγματικό. Σίγουρα, τοποθετούμε τη δομή απ' την πλευρά της Gestalt και της ψυχολογίας. Αν λέμε ότι υπάρχει ασυνείδητο, τότε η ψυχολογία είναι μια ματαιοπονία και η Gestalt είναι αυτό το κάτι του οποίου έχουμε το μοντέλο. Η Gestalt είναι προφανώς η φούσκα, και το ίδιον της φούσκας είναι να εξαφανίζεται. Είναι επειδή είμαστε τελειωμένοι όλοι εμείς, όπως μια φούσκα, και δεν μπορούμε καν να υποψιαστούμε ότι υπάρχει και κάτι άλλο εκτός απ' τη φούσκα.

Το ζήτημα είναι να καταλάβουμε αν ο Φρόιντ είναι ένα ιστορικό γεγονός, ή όχι. Ο Φρόιντ δεν είναι ένα ιστορικό γεγονός. Νομίζω ότι την έχασε την παρτίδα, όπως κι εγώ, άλλωστε. Πολύ σύντομα δεν θα δίνει κανείς δεκάρα για την ψυχανάλυση. Κι εδώ, αποδεικνύεται κάτι: είναι σαφές ότι ο άνθρωπος περνά τη ζωή του ονειρευόμενος και δεν ξυπνά ποτέ. Έτσι κι αλλιώς, εμείς οι ψυχαναλυτές το ξέρουμε αυτό, μέσα απ' αυτά που μας δίνουν οι ασθενείς (είμαστε κι εμείς, εξίσου, ασθενείς μαζί τους ως προς αυτό): δεν μας δίνουν παρά τα όνειρά τους.

E. — για τη δυσκολία να μεταδώσει κανείς την κατηγορία του πραγματικού.

Είναι απολύτως αλήθεια ότι δεν είναι εύκολο να μιλήσει κανείς γι' αυτό. Απ' αυτό το σημείο ξεκίνησε η διδασκαλία μου. Πρόκειται για μια πολύ κοινή έννοια, που συνεπάγεται την πλήρη εκκένωση του νοήματος, κι επομένως και εμών των ιδίων ως ερμηνεύοντες.

E. — για τον ευνουχισμό.

La castration n'est pas unique, l'usage de l'article défini n'est pas sain, ou bien il faut toujours l'employer au pluriel : il y a toujours des castrations. Pour que l'article défini s'applique, il faudrait qu'il s'agisse d'une fonction non pas automorphe mais autostructurée, je veux dire qui ait la même structure. « Auto » ne voulant rien dire d'autre que structuré comme soi, foutu de la même façon, nouée de la même façon (il y en a des exemples à la pelle dans la topologie). L'emploi de « le, la, les » est toujours suspect parce qu'il y a des choses qui sont de structure complètement différente et qu'on ne peut désigner par l'article défini, parce qu'on n'a pas vu comment c'est foutu.

C'est pour ça que j'ai élucubré la notion d'objet a. L'objet a n'est pas automorphe : le sujet ne se laisse pas pénétrer toujours par le même objet, il lui arrive de temps en temps de se tromper. La notion d'objet a, c'est ça que ça veut dire : ça veut dire qu'on se trompe d'objet a. On se trompe toujours à ses dépens. À quoi servirait de se tromper si ce n'était pas fâcheux. C'est pour ça qu'on a construit la notion de phallus. Le phallus, ça ne veut rien dire d'autre que cela, un objet privilégié sur quoi on ne trompe pas.

On ne peut dire « la castration » que quand il y a identité de structure alors qu'il y a 36 structures différentes, non automorphes. Est-ce là ce qu'on appelle la jouissance de l'Autre, une rencontre d'identité de structure ? Ce que je veux dire, c'est que la jouissance de l'Autre n'existe pas, parce

Ο ευνουχισμός δεν είναι μοναδικός, η χρήση του οριστικού άρθρου δεν είναι υγιής, ή αλλιώς θα πρέπει πάντα να χρησιμοποιείται στον πληθυντικό: υπάρχουν πάντοτε ευνουχισμοί. Για να εφαρμοστεί το οριστικό άρθρο, θα έπρεπε να επρόκειτο για μια λειτουργία όχι αυτομορφική, αλλά αυτοδομημένη, δηλαδή να έχει την ίδια δομή. Το «αυτό» δεν σημαίνει τίποτα άλλο παρά δομημένη σαν τον εαυτό της, φτιαγμένη με τον ίδιο τρόπο, δεμένη με τον ίδιο τρόπο (υπάρχουν πάμπολα παραδείγματα αυτού στην τοπολογία). Η χρήση των άρθρων «ο, η, οι» είναι πάντα ύποπτη, διότι υπάρχουν πράγματα που έχουν μια εντελώς διαφορετική δομή, και δεν μπορούμε να τα προσδιορίσουμε με το οριστικό άρθρο, διότι δεν έχουμε δει πώς φτιάχτηκαν.

Γι' αυτόν τον λόγο, σκαρφίστηκα την έννοια του αντικειμένου a. Το αντικείμενο a δεν είναι αυτομορφικό: το υποκείμενο δεν αφήνεται να διαπεραστεί πάντα απ' το ίδιο αντικείμενο, συμβαίνει, από καιρό σε καιρό, να εξαπατάται. Αυτό σημαίνει η έννοια του αντικειμένου a: σημαίνει ότι εξαπατόμαστε απ' το αντικείμενο a. Κι εξαπατόμαστε πάντα εις βάρος μας. Σε τι θα μας χρησίμευε το να εξαπατόμαστε, αν δεν ήταν κάτι ατυχές/ανεπιθύμητο; Γι' αυτό λοιπόν κατασκευάσαμε την έννοια του φαλλού. Ο φαλλός δεν σημαίνει τίποτα άλλο εκτός απ' αυτό: ένα προνομιούχο αντικείμενο για το οποίο δεν εξαπατόμαστε.

Δεν μπορούμε να πούμε «ο ευνουχισμός» παρά μόνο όταν υπάρχει ταυτότητα δομής, ενώ υπάρχουν αναρίθμητες διαφορετικές μη αυτομορφικές δομές. Μήπως εδώ βρίσκεται αυτό που ονομάζουμε απόλαυση του Άλλου, μια συνάντηση με την ταυτότητα δομής; Αυτό που

qu'on ne peut la désigner par « la ». La jouissance de l'Autre est diverse, elle n'est pas automorphe.

Θέλω να πω είναι ότι η απόλαυση του Άλλου δεν υπάρχει, διότι δεν μπορούμε να την προσδιορίσουμε με το «η». Η απόλαυση του Άλλου είναι ποικίλη, δεν είναι αυτομορφική.

Q. – Sur le pourquoi des noeuds.

Mes noeuds me servent comme ce que j'ai trouvé de plus près de la catégorie de structure. Je me suis donné un peu de mal pour arriver à cibler ce qui pouvait en approcher le réel. L'anatomie chez l'animal ou la plante (ça, c'est du même tabac), c'est des points triples, c'est des choses qui se divisent, c'est le y qui est un epsilon, ça a servi depuis toujours à supporter des formes, à savoir quelque chose qui a du sens. Il y a quelque chose dont on part et qui se divise, à droite le bien, à gauche le mal. Qu'est-ce qui était avant la distinction bien-mal, avant la division entre le vrai et l'escroquerie ? Il y avait là déjà quelque chose avant que Hercule oscille à la croisée des chemins entre bien et mal, il suivait déjà un chemin. Qu'est-ce qui se passe quand on change de sens, quand on oriente la chose autrement ? On a, à partir du bien, une bifurcation entre le mal et le neutre. Un point triple, c'est réel même si c'est abstrait. Qu'est-ce que la neutralité de l'analyste si ce n'est justement ça, cette subversion du sens, à savoir cette espèce d'aspiration non pas vers le réel mais par le réel.

Q. – sur la psychose qui échapperait à l'escroquerie.

La psychose, c'est dommage... dommage pour le psychotique, car enfin ce n'est pas ce

E. — για το γιατί οι κόμβοι.

Οι κόμβοι μου μού χρησιμεύουν ως ό,τι πιο κοντινό έχω φτάσει στην κατηγορία της δομής. Έκανα μεγάλο κόπτο για να καταφέρω να κοσκινίσω αυτό που θα μπορούσε να πλησιάσει το πραγματικό. Η ανατομία στο ζώο ή το φυτό (αυτά είναι της ίδιας τάξης) είναι τριπλά σημεία, είναι πράγματα που διαιρούνται, είναι το «Y» που είναι ένα ύψιλον, πάντα χρησίμευε για να υποστηρίζει τις μορφές, δηλαδή κάτι που να έχει νόημα. Υπάρχει κάτι απ' το οποίο ξεκινάμε και το οποίο διαιρείται, δεξιά το καλό, αριστερά το κακό. Τι υπάρχει πριν απ' τη διάκριση καλού-κακού, πριν απ' τη διάκριση μεταξύ αλήθειας και απάτης; Εκεί, υπάρχει ήδη κάτι, πριν ταλαντευτεί ο Ήρακλής μπροστά στο σταυροδρόμι της αρετής και της κακίας, ακολουθούσε ήδη το μονοπάτι του. Τι συμβαίνει όταν αλλάζουμε κατεύθυνση; Όταν προσανατολίζουμε διαφορετικά το πράγμα; Με αφετηρία το καλό, έχουμε μια διακλάδωση μεταξύ κακού και ουδέτερου. Ένα τριπλό σημείο είναι πραγματικό, ακόμα κι αν είναι αφηρημένο. Τι είναι η ουδετερότητα του αναλυτή, αν δεν είναι ακριβώς αυτό: αυτή η ανατροπή του νοήματος, δηλαδή αυτό το είδος εμψύχωσης όχι προς το πραγματικό, αλλά μέσω του πραγματικού;

E. — για την ψύχωση που θα διέφευγε της απάτης.

Η ψύχωση, είναι κρίμα... κρίμα για τον ψυχωτικό, διότι εν τέλει δεν είναι και το πιο φυσικό

qu'on peut souhaiter de plus normal. Et pourtant on sait les efforts des psychanalystes pour leur ressembler. Déjà Freud parlait de paranoïa réussie.

... More geometrico... à cause de la forme, l'individu se présente comme il est foutu, comme un corps. Un corps, ça se reproduit par une forme. Le corps parlant ne peut réussir à se reproduire que par un ratage, c'est-à-dire grâce à un malentendu de sa jouissance.

... Ce que notre pratique révèle, nous révèle, c'est que le savoir, savoir inconscient a un rapport avec l'amour.

... Structure... Quand on suit la structure, on se persuade de l'effet du langage. L'affect est fait de l'effet de la structure, de ce qui est dit quelque part.

που ευχόμαστε. Κι ωστόσο, γνωρίζουμε τις προσπάθειες των ψυχαναλυτών να του μοιάσουν. Ήδη, ο Φρόιντ μιλούσε για επιτυχημένη παράνοια.

... More geometrico... εξαιτίας της μορφής, το υποκείμενο εμφανίζεται όπως είναι φτιαγμένο, ως ένα σώμα. Ένα σώμα αναπαράγεται μέσω μιας μορφής. Το ομιλούν σώμα δεν καταφέρνει να αναπαραχθεί παρά μόνο μέσω μιας αποτυχίας, δηλαδή χάρη σε μια παρανόηση της απόλαυσής του.

... Αυτό που αποκαλύπτει η πρακτική μας, που εμείς αποκαλύπτουμε, είναι ότι η γνώση, η ασυνείδητη γνώση έχει μια σχέση με την αγάπη.

... Δομή... όταν ακολουθούμε τη δομή, πειθόμαστε για τις επιπτώσεις της γλώσσας. Το συναίσθημα-affect φτιάχνεται απ' την επίπτωση της δομής, αυτού που έχει κάπου λεχθεί.

Jacques Lacan

INTERVENTION DE JACQUES LACAN A BRUXELLES, le 26 février 1977,
publiée initialement dans Quarto (supplément belge de La lettre mensuelle de l'Ecole de la cause freudienne),
1981, n°2.

Ζακ Λακάν

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΖΑΚ ΛΑΚΑΝ ΣΤΙΣ ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ, την 26^η Φεβρουαρίου 1977,
που δημοσιεύτηκε αρχικά στο Quarto (συμπλήρωμα στο La lettre mensuelle της Σχολής του φροιδικού αιτίου),
1981, τ. 2.

Δίγλωσση έκδοση

Μετάφραση: Ιωάννα Βισβίκη
Διορθώσεις: Νίκος Ζορμπάς

Αθήνα 2025